

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה מורינו הרב שליט"א

מחילת חוב לשיבה ממעות מעשר כספים

יוסף בשם רש"י.

יש לברר האם גם בנידון דין שהפועל עשה מלאכה והתחייבו לשלם לו שכר פעולתו, הוא יכול לחשב את החוב על דמי מעשר, שהרי מעולם לא הגיע הכסף לידי ולא הלווה לאיש, ונבוא לעיין במקור הדברים ומשם נלמד לנידון דין.

מצוות תרומות ומעשרות כשמעכב המלווה לעצמו

שנינו במשנה במסכת גיטין (ב): המלווה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפרשי עליהן מחלקן, מפרשי עליהן בחזקת שהן קיימין ואינו חושש שמא מת הכהן או הלוי או העשיר העני. מתו צריך לטול רשות מן היורשים, אם הלווה בפני בית דין אינו צריך לטול רשות מן היורשין.

והקשו בגמרא על דין המשנה, הרי מצוות תרומות ומעשרות היא לתת לכהן וללוי, וכיצד יכול לעכב לעצמו את מעשרותיו ומתנותיו ולא לתת אותם לכהן וללוי ולעני.

ותירצו בגמרא בשלושה אופנים: א. רב תירץ, שהמשנה עוסקת 'במכירי כהונה ולויה', כלומר, בכהן ולוי שהם מכיריו ואוהביו של המלווה והוא רגיל לתת להם תמיד את תרומותיו ומעשרותיו ולכן זכו בהם משעת הפרשה. ב. שמואל תירץ, שמוכה לכהן וללוי על ידי אחרים, ואחר כך נוטלם לעצמו לפירעון החוב. ג. עולא תירץ שהמשנה עומדת בשיטת רבי יוסי 'שעשו את שאינו זוכה כזוכה', ופירש רש"י (שם ד"ה עש) שלדעת רבי יוסי עשו כן במקומות רבים כגון לענין עני המנקה בראש הזית, ומצודות חיות ועופות, ומציאת חרש (גיטין ס"ט), ולענין כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות (בכורות י"ח), ולענין השוכר את הפועל שילקט בנו אחריו (ב"מ ב:) מפני התקנה, ואף כאן שיש בזה תקנה לכהן וללוי עשו

המשך בעמ' ב'

בעל מלאכה הוזמן לשיבה על מנת לעשות בה כמה עבודות שיפוץ. לאחר מספר ימי עבודה סיים את מלאכתו נאמנה ובה למשרד השיבה לטול שכרו הראוי לו; מנהל השיבה ביקש ממנו אם יוכל להמתין כשבוע ימים מפני שקופת השיבה ריקה כעת לאחר כמה היצאות חריגות, בעוד שבוע המקווה שבעזרת ה' ישיג את מימון עבודתו ויבוא על שכרו; דא עקא כי גם לאחר שניאות להמתין שבוע, ואף שבוע נוסף לאחר מכן, וגם חודש נוסף לאחריו, וכבר עבר זמן וחלפו זמנים טובא ששכרו מתממה ועדיין הוא ממתין עד בוש, עד שהפנים בסופו של דבר כי מצבה הכלכלי הקשה של השיבה לא מאפשר את תשלום שכרו. בעוד שהאגף הרוחני של השיבה מתפתח יפה, וכבר נודעה שמה של השיבה לתהילה ולתפארת על תלמידיה המעולים והמצוינים, המצב הגשמי עגום ואפילו קשה. בקושי ניצבת על רגליה בצרכיה הבסיסיים לצורך קיומה;

לאחר שבעל המלאכה ראה נכוחה את פני הדברים והבין שאף סכיזים קלושים שיראה את משכרותו בקרוב, גמלה בלבו ההחלטה כי במקום לתבוע את החוב הוא יתרום אותו מדמי מעשרותיו למען השיבה המצוינת, ושאלתו בפיו האם אכן ניתן למחול מדמי מעשרות, שהרי אינו נותן כעת כסף למוסד ואף הכסף לא הגיע לידי מעולם, ואם כן יש לברר האם יכול להוון לחשב את מחילת החוב מסכום מעשרותיו ומחילת החוב כנתנה בחשב. אף זאת העלה לשאלו, מאחר שסכום החוב הינו גבוה ועולה על עשירית מרווחיו, האם הוא יכול לחשב במחילת החוב אף עבור המעשר מרווחיו העתידיים:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

כתב הרמ"א (י"ד סימן רנו סעיף ה): מי שמפרש מעשרותיו והלווה לעני משלו, מפרש מעשר שלו ומחשב על זה שהלווה לעני, ומעכב לעצמו מה שהפריש. ומקור הדברים בבית

הלכה למעשה

משולחן מורינו הרב שליט"א

מזווה ביחידת דיור

בניית יחידת דיור מעל גג ביתי אותה השכרתי לשוכר הגון שמצאתי בעז'ה; רציתי לברר, על מי מוטל החיוב לקבוע את המזווה, האם על המשכיר או על השוכר: תשובת מורינו הרב שליט"א:

מצוות מזווה היא 'חובת הדר', ועל כן החובה מוטלת על השוכר, אלא שאחרי שקובעים את המזווה אסור להסירה¹, ומטעם זה המנהג הוא שהמשכיר קונה את המזווה לשוכרים². לגבי הברכה, אם השוכר נכנס ונאות למשכיר רשות, המשכיר יכול לקבוע בברכה. קודם לכן, המשכיר יכול לקבוע אם הוא רוצה, מאחר והדירה מיועדת למגורים.

המחויב גם בברכת בורא נפשות וגם בעל המחיה - מה קודם

השתתף בשמחה שהוגשו לאורחים בקבלת קהל גם מיני מזונות וגם מגשי פירות מגוונים, והתחייב בשתי ברכות, גם בברכת מעין שלש וגם בבורא נפשות, על איזה מהן צריך לברך קודם:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

יברך ברכת מעין שלש קודם שהיא ברכה חשובה יותר.³ ויש מי שאומר שכאשר החיוב בבורא נפשות הוא מפורת

וירקות יברך בורא נפשות קודם⁴.

רפלקסולוגיה בשבת

תינוק קטן הסובל ואפשר לסייע לו על ידי טיפול רפלקסולוגי [לחיצות בכפות הרגליים ועל השרירים לתועלת הריפוי] האם מותר לעשותו בשבת: תשובת מורינו הרב שליט"א:

כל רפואה בשבת לצורך אדם בריא אסורה.⁵ שגורו חז"ל שמא יבוא לשחוק סממנים. אך התירו הפוסקים 'לעשות בשבילו רפואה שאין בה מלאכה' (משנה ברורה סי' שכה סק"א), ועל כן אם התינוק סובל מכאבים חזקים מותר לעשות לו טיפול רפלקסולוגי כדין 'כאב חזק או נפילת למשכב', אולם אם מדובר במיחושים קלים בלבד, יש להימנע מהטיפול בשבת.

ריבית בפירעון על ידי שיקים

אחד הלווה לחברו 1,000 דולר בהחזר של 20 תשלומים שווים. המלווה דרש לקבל 20 שיקים כנגד הלוואה, מכיוון שנוח לו לשלם באמצעות שיקים קטנים של 50 דולר לכל מיני מטרות. בארה"ב, עלות רכישת שיקים אינה מבוטלת, והמלווה חסך כ-20 דולר בעלות השיקים. האם יש בחסכון זה של המלווה משום איסור ריבית: תשובת מורינו הרב שליט"א:

אם המלווה מתנה את הלוואה בקבלת שיקים כאלו, יש בדבר משום ריבית, שהרי בעצם הוא פורע לו גם את עלות השיקים שהמלווה חסך. אולם לא היה ביניהם שום תנאי,

1 ז"ל הרמב"ם (הל' מלוה פ"א ה"א): המשכיר בית לחבירו על השוכר להביא מזווה ולקבוע אותה אפילו היה נותן שכר על קביעתה, מפני שהמזווה חובת הדר היא ואינה חובת הבית, וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויאם, ואלו היה הבית של כותי היה זה נוטלה כשצאי.
2 מעיקר הדין כל דבר שאינו מעשה אומן מוטל על השוכר (דח"ס סי' ע"ד).
3 בבניאר הלכה (סימן ע"ב פ"א ד"ה ברכה) ז"ל: "ענין פ"מ"ג (פתיחה) ללמדת ברכות אות' א' שמצדד דברך המעין שלש קודם דהיא חשובה". לפ"י מי שאכל ירק ואח"כ עונה יברך תחלה על המחיה ואח"כ בורא נפשות. וכן כתב באשל אברהם (בפיסאש) א"ח סימן ר"א ד"ה ע"ד ז"ל: נראה ברור דכל הני דיני קדימה שבסימן זה מהם הם על כן ענין ברכה אחרונה, ודין זה נכון וברור בלי פקפוק בכל האופנים.
4 כ"כ בדברי מלאכי (ה"ג סימן ט) שתחילה יברך בורא נפשות,

אלא כך היה נוח ללווה לפרוע את החוב, הדבר מותר.⁶

ערב לאחר מתן מעות

אחד ביקש הלוואה מחברו, והלה הסכים להלוות לו בתנאי שיעמיד ערב. מאחר שהלווה היה זקוק בחיפזות לכסף, סוכם ביניהם שהערב יבוא לאחר קבלת הלוואה, וכך גם כתבו בשטר הלוואה ואף ציינו את שמו של ערב פלוני. האם הערב מתחייב:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

מעיקר הדין ערב לאחר מתן מעות אינו מתחייב אלא בקניין; אולם אם הערב חתם על השטר, הוא חייב מאיר ובזמנו כל חתימה על שטר היא קניין סייטמא.⁷

המליץ לחלפן כספים להחליף שיקים שאין עליהם כיסוי

אדם המנהל קשרי מסחר שוטפים עם חלפן כספים, ביקש ממנו לפרוט שיקים בדולרים בסכום גבוה מאוד עבור אדם אחר שזנק לשקלים לעסקה מיידית. מאחר שהחלפן אינו עוסק בסכומים גבוהים עם אנשים שאינו מכיר, המליץ לו מכרו על האדם שביקש לפרוט את השיקים. חלק מהשיקים חזרו, וכעת תובע החלפן את מכרו שנתן את ההמלצה, בטענה שרק בגללו הסכים לבצע את העסקה. האם ניתן לחייב את הממליץ בתשלום:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

חייב לשלם מדין 'מויק בגרמי'.⁸

אבל לפי דברי השואל שבארה"ב יש מחפשים לחסוך את עלות השיקים, ויש למלה זה ענין דוקא בשיקים כאלו, אם ההלוואה מותנית בכך הרי זה ריבית. וראה בהרחבה בתשובת מורינו הרב שליט"א בגיליון י"ד, שם נידון מקרה הפוך של מלווה שביקש תמורת מזומן.
7 בספר פתחי חושן (המלצה פ"ג תע"ה לא) כתב לחייב כאשר ההלוואה הייתה בתנאי שיעמיד ערב, על דרך שפסק הרא"ש (ש"ח סי' ע"ג) באחד שמכר חפץ בהקפה בתנאי שיביא הלווקח ערב, שנחשב כערב בשעת מתן מעות, וכ"כ בתשובת חוה התנופה (סי' פ"ו הביאו הסמ"ע מה' ריש סי' קט"ו), ועל פי זה כתב בפתיח חושן שכן הוא גם בהלוואה. אמנם כבר רבים העירו כי אין לדמות הלוואה למכירה בהקפה, כי הטעם במכר בהקפה הוא שכל שעדיין לא העמיד ערב, לא תקנה לו את החפץ וכמבואר בתשובת הרא"ש ואין החפץ אלא כפקדון בידו, מה שאין כן בהלוואה שנתנו להוצאה לא לשייך טעם זה וכבר אינו

חכמים כאילו זכו בהם הכהן והלוי.

ובגדר טעם הדין של 'מכירי כהונה' ביארו הראשונים כמה דרכים איך זוכים הכהן והלוי במתנות שהופרשו על ידי מכיריהם: א. רש"י (ד"ה במכירי) פירש שמפני שרגיל לתת רק לכהן זה, שאר הכהנים מתייאשים מלקבל את המתנות הללו ונחשב שבאו לידו. ב. התוספות (ב"ב כג: ד"ה הכא) ביארו על פי דברי הגמרא (ב"מ מט.) שמתנות כהונה נחשבים 'מתנה מועטת', ואסור לנותן לחזור בו משום מחוסר אמנה, ומשום כן נחשב הכהן כמוחזק בהם. ג. הריטב"א (ד"ה מתני' המלוה) ביאר שחכמים תקנו שייחשב שזכו בהם המכירים, אף שמן הדין לא זכו בהם.

האם צריך לזכות ללוה על ידי אחרים

מבואר בגמרא שנהחלקו האמוראים בביאור המשנה, ובין לדעת רב ובין לדעת עולא אין המלוה צריך לזכות על ידי אחרים רק שנחלקו בטעם הדבר, ולדעת שמואל צריך המלוה להפריש ולזכות לכהן וללוי על ידי אחרים ולאחר מכן נוטל אותם לעצמו.

והנה התוספות (ד"ה כיחידא) הקשו על דברי שמואל שמצינו לכאורה סתירה בדעתו; כי בגמרא מבואר שהטעם ששמואל לא אמר כעולא הוא משום שסבר שאין להעמיד את המשנה כשיטת רבי יוסי 'כיחידא דלא מוקמינן', ואילו בגמרא בב"מ (ב.) לענין השוכר את הפועל למחצה לשלש ולרביע, לדעת חכמים לא ילקט בנו אחריו ולדעת רבי יוסי ילקט בנו אחריו, פסק שמואל שהלכה כדברי רבי יוסי, ומבואר שם שטעמו של רבי יוסי הוא משום שעשו את שאינו זוכה כזוכה.

ומצאנו כמה תירוצים בראשונים: התוספות בגיטין (שם) תירצו, ששמואל פסק להלכה כדברי רבי יוסי, ואף על פי כן סבר שאין לפרש את המשנה כדבריו, וטעם הדבר לפי שהמשנה נשנתה בסתם ולכן מסתבר יותר להעמיד את המשנה כדברי הכל, ולא להעמידה כדעת יחיד אף שהלכה כמותו.

מאידך התוספות בבבא מציעא (ב.ב. ד"ה ואמר) חילקו ששמואל פסק הלכה כרבי יוסי דווקא לגבי לקט, ומשום שהעניינים עצמם רוצים בתקנה זו, אבל לענין תרומות ומעשרות סבר שמואל שצריך לזכות על ידי אחרים.

הרשב"א בגיטין (שם ד"ה הא תירוצו השני) תירץ, ששמואל סבר שאף לדעת רבי יוסי עצמו, לא אמרו בתרומות ומעשרות שעשו את שאינו זוכה כזוכה, משום שמצות נתינה אינה מתקיימת אם אינו זוכה להם.

והנה הרמב"ם פסק להלכה (הלכות מעשר פ"ז ה"ו) שלאחר שהפריש מפרותיו תרומה או מעשר ראשון או מעשר שני, צריך לזכות אותם לכהן ללוי או לעני, ואם הוא רגיל לתת רק להם אינו צריך לזכות על ידי אחר. וכן פסק בעל התרומות (שער ס"ה ח"ג אות א.) לענין צדקה, שאם הלוה לעני על מנת שהפירעון יהיה מהצדקה שעתיד המלוה לתת, צריך המלוה לזכות על ידי אחר, את מה שמפריש לצדקה לאותו העני כדי לקיים מצות 'נתן תתן'. וכן כתב הרע"ב (גיטין פ"ג מ"ז) שצריך לזכות על ידי אחר.

וביאר הש"ך (ס"ק יג) שסברו הפוסקים כדעת התוספות בב"מ והרשב"א בגיטין הנ"ל, שבתרומות ומעשרות לא עשו את שאינו זוכה לזוכה, ולפיכך כתבו שצריך לזכות על ידי אחר.

והנה הרמ"א שהבאנו לעיל לא הזכיר שהמלוה לעני על מנת להפיע ממעשרותיו, צריך לזכות לו את מעשרותיו על ידי אחר. ונאמרו בדעתו כמה ביאורים באחרונים:

הש"ך (שם) ביאר שהרמ"א סבר כדברי התוספות בגיטין (ל. ד"ה כיחידא) שלא נחלקו שאר האמוראים על עולא אלא בביאור המשנה ולהלכה גם הם מודים לשיטתו. וכן כתב הנודע ביהודה (מהדו"ק י"ד סי' עג), והוסיף שגם הרמב"ם (מעשר פ"ז ה"ו) שסבר שבמלוה לכהן ולוי צריך לזכות להם על ידי אחר, מודה במעשר כספים משום שהבעל הבית מוחזק, ועוד שאינו אלא מדרבנן, ואין בו מצות נתינה לעני, וכן כתב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' טט).

ובשו"ת יהודה יעלה (אסא, ח"א י"ד סי' של) ביאר בדעת הרמ"א, שסובר שלא נחלקו האמוראים בגמרא רק לענין מלוה לכהן ולוי, אבל כשמלוה לעני ודאי אין צריך לזכות לו על ידי אחרים, וזה משום שהנודר ומפרש לאיזה עני יתן את הצדקה אסור לשנותה לעני אחר כמו שכתב רבינו פרץ (בהגהותיו על התשב"ץ קטן סי' תו. הו"ד בבית יוסף סי' רנו ד"ה כתב הכל), ומפני כן במלוה לעני על מנת להפיע ממעשרותיו וצדקותיו, מתייאשים מהם שאר העניים, וזוכה בהם העני שלהו ממנו, וזהו כדון מכירי כהונה שאין צריך לזכות להם על ידי אחרים משום שהם כהנים מתייאשים מהם.

לפרוע ממעשרותיו מחוב העני ולא הלוה לו על דעת כן

ברם, דברים הללו אמורים באופן שמלוה לעני לכתחילה כדי להתפרע אחר כך מחלק ממעשרותיו, אכן יש לברר הדין כשהלוה לעני שלא על דעת להפיע ממעשרותיו אלא שלאחר מכן רוצה להפיע ממעשרותיו. ומצינו שנחלקו בזה בירושלמי (גיטין פ"ג ה"ז), לרבי אימי באופן זה אינו יכול להפריש עליהם, והוכיח כן ממה שנקטה המשנה דין זה באופן שהלווה על מנת להפריש עליהם, ולרבי זעירא אף באופן זה אפשר להפריש עליהם, והביא ראייה מדברי התוספתא (דמאי פ"ז ה"א): 'וכן בן לוי שהיה חייב לישראל מעות אמר לו הפרש עליהן מחלקי, לא יהא גובה ומפריש שאין לוי עושה לוי'. ולא אמר אלא שלא יהא גובה ומפריש, אבל משלו יכול להפריש.

ובביאור המחלוקת מצאנו כמה דרכים בפוסקים: החתם סופר (שו"ת, ח"ב סי' רלז) כתב שיתכן שנחלקו במחלוקת הרמב"ם (מכירה פ"ה ה"ד) והפוסקים (חומ"א סי' רד) אם אפשר לקנות במלוה כמו בכסף בעין או לא. אם אפשר לקנות במעות הלוה, מועיליה רשות הכהן והעני אף לאחר ההלוואה, אך אם מלוה אינה קונה ככסף אפשר להתנות רק קודם ההלוואה.

המשיב דבר (ח"ב סי' מט) ביאר שלשיטת הירושלמי מעיקר הדין כשמפריש עבור החוב אינו מקיים מצות 'נתינה', אלא שיתקנו כן חכמים לטובת הכהנים והלויים והעניים שיוכלו ללוות. ונחלקו רבי זעירא ורבי אימי אם התקנה היתה רק באופן שלוה על דעת כן, או שנתיקנה התקנה אפילו בהלוואה סתם. אבל לשיטת הבבלי, שמצות נתינה מתקיימת על ידי מכירי כהונה ולויה, או בזכיה על ידי אחר, יכול להפריש על הלוואתו אפילו כשלא הלוה על מנת כן, אם הלוה נותן לו רשות.

והנודע ביהודה (מהדו"ת י"ד סי' קצט) כתב שנחלקו במחלוקת בעל המאור והרמב"ן (גיטין שם), שרבי אימי סבר בדין הסיפא של המשנה שאם הלווה בפני בית דין אין צריך לטול רשות, שמדובר בירשו קרקע מאביהם ומשום שהוא כמלוה בשטר, ולא כן דין זה אמור להיות אף כשהלווה בסתם ואין צורך שילוה מתחילה על המעשרות, ועל כרחך צריך לומר שמה שנקטה המשנה שהלווה על המעשרות בהכרח שהוא משום שחכמים לא תיקנו אלא באופן זה. אולם רבי זעירא סבר, שדברי רבי בבביתא שירשו קרקע מוסבים על הרישא, אבל בסיפא אין צריך להעמיד בירושיים ויכול להפריש על סמך השטר ועל עניי ישראל, ואם כן יש לומר שמה שנקטה המשנה שהלווה על דעת כן הוא רק בשביל הסיפא שמפריש על עניי ישראל, שזה ודאי משום תקנה, ואולם ברישא אף אם לא הלווה על דעת כן יכול להפריש עליו אם נותן העני רשות, ועיי"ש שעולה לפי מהלך דבריו שהרמב"ם פסק כרבי זעירא.

דעת הפוסקים להלכה

ואכן הנודע ביהודה (שם הביא הפ"ת י"ד סי' רנו שם) כתב שלהלכה יש לפסוק כרבי זעירא שאף המלוה בסתם יכול להפריש עליהן ברשות העני ובהסכמתו, וכן נקט החתם סופר (שו"ת י"ד סי' רלז), וכן כתב בשו"ת משיב דבר (שם) שיכול להפריש אך צריך להסכמת העני.

ובאגרות משה (י"ד ח"א סי' קנג) תמה על הנודע ביהודה מדוע לענין מעשר כספים צריך את רשותם, שהרי כתב הרמב"ן (מלחמות גיטין ל: ד"ה ועוד) שמה שצריך רשות בירושיים זהו משום ששמה הם מעדיפים שהפירות יהיו לעצמם וישלמו דמים או קרקע, אבל בלוה שקיבל כסף לצדקה, ודין בעל חוב לגבות מכתף לוי לעניים, שלכל עשיר יש לו חובות (סק"ט) האריך בענין, והעלה שרק באופן שאינו מקנה לעני את הצדקה וכל זכיותו אינה אלא מכה התקנה שעשו שאינו זוכה כזוכה, לא תיקנו כן אלא כשדעת העני מסכמת לכך, אבל אם מקנה לו בקניין גמור אין צריך להסכמתו.

ועוד פסק באגרות משה (י"ד ח"א סי' קנג) על מה שפסק הנודע ביהודה כרבי זעירא, מלשון הש"ך (שם סק"ב) שמשמע דדוקא כשנתכון לכך, וכתב: 'וקשה להכריע נגד הש"ך'. ומכל מקום באופן שלא קיבל עליו בדרך ההפריש מעשר כספים, כתב שיש להקד כדברי הנודע ביהודה. ובשערי יצחק (שם סק"ה) דחה ראייתו מהש"ך, וכתב שאף לשיטתו כאשר הלווה בסתם יכול לגבות מהצדקה.

גם בעל המנחת יצחק (ח"ה סי' לד אות ח) פסק כדברי הנודע ביהודה, אלא שתמה על מה שכתב להוכיח שמותר להפריש על החוב דווקא באופן שאף אם לא היה חייב היה נותן לעני זה את מעשרותיו, שלולא כן לא שבתק חיי לעניים, שלכל עשיר יש לו חובות לעניים שנתיאש מהם, ויפריש את מעשרותיו על אלו החובות. ותמה שהרי אם כבר התייאש מחובו, שוב לא יוכל להפריש עליו את מעשרותיו כמפורש בדברי הגמרא (בגיטין שם) 'נתיאשו הבעלים אין מפרישין עליהם, שאין מפרישין על האבדן'.

ותירץ המנחת יצחק שכיון שנחלקו הפוסקים אם מועיל יאוש בחוב (חומ"מ סי' קסג ס"ג), ויש שסוברים שדווקא בהלוואה על מעשרותיו שייך יאוש בחוב אבל בסתם חוב אין מועיל יאוש, לכן לענין מעשר כספים אפשר להלק בו במקום מחלוקת הפוסקים, ולכן אפשר לנכות מהמעשר אף אם התייאש מהחוב.

וכתב שמאחר שהנודע ביהודה התיר לעשות כן רק כשהמלוה היה נותן לעני סכום זה מהמעשרות גם לולא ההלוואה, והרבה פעמים תנאי זה אינו מתקיים, עדיף לעשות כצעת ה'לבושי שרד' (בסוף ספר 'תבואת שור' חידושי דינים אות קד, הזכירו בפ"ת י"ד סי' ט), שיתן המלוה את המעשר לעני הלווה, ויאמר לו שהוא מכסף מעשר ונותנו לו כדי שיפיע לו את חובו.

ובספר לבושי שרד (ביאורים ס"ק ריג) כתב שצריך לתת את הכסף לעני בעצמו, ואינו יכול לזכות לו על ידי אחר ולגבות מן הזוכה, כיון שהוא גוזל את העני, וטעמו על פי המבואר בשו"ע (י"ד סי' סוף סימן רג) שעני המקבל צדקה אינו צריך לפרוע חובו מהצדקה, ואם יתפוס המלוה מיד הזוכה מבלי רשות הלוה יעבור על איסור גזל. ואמנם כבר הקשו על דבריו, שהרי הטעם שעני אינו רשאי לשלם חובות מהצדקה שקיבל, מבואר בהגהות מרדכי (ב"ב סי' תרנט מובא בבית יוסף סי' רנג) שהוא משום 'דאנן סהדי דזה לא נתן לו אדעתא שיפיע חובותיו', ואם כן כאן שהמלווה בעצמו הוא זה שנתן במפורש כדי לחזור ולגבות, ודאי אין בכך חשש גזל, ועל פי זה אפשר לעשות עצה זו גם על ידי זיכוי לאחר.

נתינת מעשר כספים על רווחים עתידיים

כתב המהר"ל (שו"ת, סי' נד), שיכול לתת מעשר כספים אף על רווחים שעדיין לא באו לידו ואין בכך חסרון מהרווח עדיין לא בא לעולם, וכשם שאין בו דיני טבל ודיני הפרשה משנה על חברתה, וכן כתב בחידושי הרי"ם (ד"ה ברמ"א). והוסיפו שאף אם העשיר העני לפני שהרוויח אין צריך לחזור ולהפריש. אולם הנודע ביהודה (מהדו"ק י"ד סי' עג) כתב שמעיקר הדין הנותן לעני סתם דרך צדקה ומתנה, אין לו לעכב לעצמו את המעשר ממה שירוויח לאחר מכן. ויישב את מנהג העולם שעושים כן, שמאחר שבמלוה לעני על מנת שהלווה על מנת להפריש עליהם, ולרבי זעירא אף באופן זה אפשר להפריש מהצדקה שראוי המלוה לתת לו בעתיד, על כן אפשר להלוות לעני אף ללא ידיעתו. ואף כשנותן לו צדקה בסתם, הרי זה כמלוה לו על מעשרותיו.

והחפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"ב פ"ה סי' א אות ה) כתב, שיש אומרים שאם נמצא שנתן לצדקה יותר מהמעשר רשאי לנכות עבור זה מהפרשת המעשר של השנה הבאה, אך כתב שיש ממהירים בזה. וכתב שראוי להתנות בתחילת ההגהות בהפרשת מעשר כספים, שיכול לתת מעות לצדקה על סמך שיגבה לבסוף מהמעשר.

להלכה:

מי שהלווה כסף לעני, ורואה שאינו יכול לגבות את חובו, או שמרחם עליו ואינו רוצה לגבות ממנו, נחלקו הפוסקים אם יכול למחול החוב ולקזוז מחשבון המעשר, ועל כן ההנהגה הנכונה היא, שיתן מכספי מעשר כסף החוב לעני הלווה החוב, ויחזירם למלווה, או יזכה לו על ידי אחר, ויפרש שהוא נותן מעות אלו עבור החוב, ולאחר מכן יטול לעצמו. לפי רוב הפוסקים עצה זו מועילה במעות מעשר כספים גם בחוב שכבר התייאש ממנו. וכן יכול להפריש מעשר כספים גם מרווחים העתידים לבוא, ויפרש שהוא נותן עתה עבור המעשרות העתידיים.

חזר בו בדבר האבד

מה אתה אומר לא חילקת, הרי סיכמנו? עוד פחות משבוע החתונה עדיין אפילו אחד לא קיבל את ההזמנה; מוישה המחותן הזדעזע לשמוע תשובתו של מחלק ההזמנות "אל תדאג אדוני, עד שבועיים אחרי החתונה יגיעו כ-ל ההזמנות ליעדן" מלך פירוש שבועיים אחרי, הרי סיכמנו על שבועיים לפני, ובכלל הזמנות לאחרי החתונה דינם כאתרוגים אחרי סוכות וראויים בקושי לצור על פי צלוחית, וכי אינך חושש לשמך הטוב? המחלק הגיב מצידו שממילא הוא הולך להפסיק עם מקצועו זה, ולכן ממש לא מעניין אותו שמו הטוב בדיוק כפי שלא מעניין אותו הצער של המחותנים והשעות הרבות שהשקיעו בהכנת ההזמנות, ונשאלת השאלה מה הדין בזה, ומה המעשה אשר יעשו? תשובה: העניין נחלק לשני גידונים: א. האם המחלק יכול לומר כן או לחזור בו מהסכמתו לחלק. ב. מה ביד המחותן לעשות כדי שההזמנות יחולקו במועדן.

בגידון הראשון נפסק בשו"ע חו"מ סימן של"ג שפועל יכול לחזור בחצי היום. אבל קבלן שחוזר בו על התחנות. ויש לו תרעומת על הפועל אם חוזר, ובסמ"ע כתב שהוא גם נקרא מחוסר אמונה. (ואף שבפועל הוא מחלוקת אם החוזר בו מחוסר אמונה אבל בקבלן ודאי הוא מחוסר אמונה. וכאן הוא קבלן). והנה זה אפילו בדבר שאינו דבר האבד, אך כאן זה יותר חמור שהוא דבר האבד, וכמו ששינוי שם סי' של"ג סעיף ה' "במה דברים אמורים בדבר שאינו אבוד אבל בדבר האבוד וכו' אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור בו" והנה משמעות השו"ע שבדבר האבד אינו יכול לחזור בו כלל (והאף אמנם שבפועל יש חולקים וסוברים שיש אפשרות למנוע ממנו לחזור ורק אם חוזר שוכר עליו או מטעהו כדלקמן, אבל כאן שהוא קבלן, כולם מודים שיש לו רשות לחזור בו ויכול לכפותו בב"ד להשלים עבודתו) ופשוט שזה שאומר שיחלק אחרי החתונה הרי"ז כחוזר מעבודתו (ועוד יותר פושע שאינו מחזיר הכסף, ופשוט שבכ"ד יוצאו ממנו הכסף אם לא חילק עד החתונה).

והנה, דבר האבד הוא לא דוקא באיבוד ממון אלא כל דבר האבד אצל האדם וכפי שכתב שם המחבר "כגון שרכ חמר להביא עליו חליין למת או לכלה" הרי שלכלה נחשב דבר האבד אף שאינו אבוד ממון. [ורק אם נאנס וכגון שחלה או מת לו מת, אז יכול לחזור בו בדבר האבד].

וממילא אין המחלק יכול לחזור בו ועובר בכך על מחוסר אמונה וכן גמור על מעות שקיבל, ואם גם לאחר שנאמר לו שאסור לו לחזור עומד בעקשותו, יכול המחותן לנקוט בפעולת "שוכר עליהן או מטען" שכן כתב המחבר שם. "ואם לא נאנס וחזר בו- אם היה מוצא פועלים אחרים לשכור כששכר את אלי ועכשיו אינו מוצא (ואם גם קודם לא היה מוצא בפת"ש מבואר בגוה היה יכול למצוא אפי" עיי דוחק- יכול להטעותו, ושם יש שיטה שתמיד נחשב שהיה מוצא אדם אדם רואה ממנו אבד ושותק אלא בטוח שהיה מוצא ולהלכה ספק אם כידעיה זו. אבל עכ"פ בהזדמנות ודאי היה מוצא אחרים וגם אם היה בתאריך קשה. כגון מיד אחרי חג וכו' אם אף אחד לא היה מסכים, אז היה שולח לפני החד) שוכר עליהן או מטען כיצד מטען אומר להם סלע קצצתי לכם, בואו וטלו שתיים עד שיגמרו מלאכתן ולא יתן להם אלא מה שפסק תחילה ואפילו נתן להם השתיים, מחזיר מהם התוספת" עכ"ל ופירוש הדברים שיכול לנקט באחת מהדרכים, או שיאמר למחלק, נכון שסיכמנו על 2 שם להזמנה, אך אני מבין שכעת אתה בעומס גדון, בא ואתן לך 4 שם להזמנה כדי שתעשה מאמץ מיוחד לחלק כעת את ההזמנות, ובפועל ישלם לו רק 2 שם וכפי שסיכמו בתחילה. ולא עוד אלא אפילו אם המחלק דורש את התשלום הנוסף מראש, יכול לשלם לו, ואח"כ יתבענו בב"ד ויוציא את מה ששילם יותר מהסיכום הראשון, (ובאופן זה חשבו שיתעד היטב את מהלך הענינים כדי שיכול להוציא) [בספר משפטי החושן כתבו שקודם צריך לנסות להטעותו, ורק אח"כ לשכור עליו].

ואם לא מצליח בדרך זו יכול ללכת בדרך של "שוכר עליהן" שכן כתב במחבר סימן של"ג ס"ו- "כיצד שוכר עליהם פועלים וגומרים מלאכתם שלא תיאבד שיוסיף לאלו הפועלים על מה שפסק לראשונים- נוטל מהראשונים עד כמה. עד כדי שכרן של הראשונים" (אחר כך מדבר על אופן שיש לבעה"ב ממון הפועל תחת ידו שבוה יש מחלוקת אם יכול לקחת יותר, ואין כאן מקומו להאריך).

ומכל מקום מבואר הדין שיכול לשכור פועלים אחרים על חשבון הפועל החוזר בו. ורק נחלקו בו הדיעות עד איזה סכום. - שדעת רש"י שרק את השכר שהתחייב לפועל אינו צריך לשלם, והיינו שאפילו אם כבר עשה חלק מהמלאכה אינו צריך לשלם לו כלל אם הפועל השני עולה יותר מסכום הראשון. אך אינו יכול להוציא ממון מהפועל, ולפי זה אם הפועל עדיין לא התחיל כלל במלאכה נמצא שאין עליו שום קנס, אבל דעת הרמב"ם, סמ"ג, טור. וכן פסק רבינו ירוחם שהפועל, מלבד מה שהפסיד את משכורתו צריך גם לשלם עד הסכום שפסקו עמו מכיסו אם הפועל השני עולה עד כדי כך, והטעם בזה. שפועל מסכים להתחייב אם יפסע עד סכום השכר שפסקו עמו, ובש"ד פסק שהעיקר כשיטות אלו וכן ראיית שפסקו הלכה למעשה בספר "משפטי החשן" שכן ההכרעה לדינא.

העולה לדינא:

אסור לקבל לחזור בו, וחלוקת הזמנות אף נחשבת כדבר האבד, ואם לא מחלק לפני החתונה הרי זה כחוזר בו לגמרי, ומלבד מה שהוא מחוסר אמונה, גם אפשר לכפותו בב"ד שישלם מלאכתו [ופועל בדבר האבד מחלוקת אם אפשר להכריחו להשלים]. ואם לא כפוהו ולא חילק, צריך להחזיר המעות שקיבל, ואם רוצה המחותן יכול לומר לו יותר ממה שסיכם עמו מתחילה, עד כולל משכרו, ואם לא הצליח להטעותו יחפש פועלים אחרים, ואם אינו מוצא רף ביותר יקר אזי אם הפועל כבר התחיל במלאכה אינו צריך לשלם לו על מה שעשה, ויתן כסף זה לפועל השני, ואם עדיין לא התחיל, מחלוקת הפוסקים, וההכרעה לדינא שיכול לתבוע את המחלק שישלם מכיסו עד הסכום שהבטיח לו, ואם עדיין לא היה שום התקשרות מעשית, נחלקו אם יכול להטעותו, דעת הש"ך (סק"ט) בשם הראש והטור ועוד שיכול להטעותו, ודעת קצה"ח בדעת מהר"מ מרוטנבורג שקודם שהתחיל במלאכה, אינו יכול להטעותו, ודין האחרון של שוכר עליהן אי מטען, אין בו חילוק בין פועל לקבלן.

זבוב שנפל לסיר - מדיני בריה

במטבח המוסדי המכין סעודות שבת לאלפי סועדים הבחין אחד העובדים בזבובן שנפל אל אחד מסירי הטשולנט עד שנזכר העובד כי שאלה חמורה לפניו, התחילו להוריד את הסירים מהפלטה כדי להכניס להגשה ואינו יודע באיזה סיר מתוך עשרים סירי הטשולנט נפל הזבוב, מה דין הטשולנט ואיזה אופנים ניתן.

תשובה:

לפנינו ב' גידונים: א. האם תערובת בריה שאינה בטילה אפילו באלף, באמרה רק לגבי הקדירה שבה נפלה הבריה או שמא כלל הקדירות נכנסות בכלל התערובת. ב. האם מהני כאן ההיתר שנאכל אחד בשוגג שתולים לומר שהאיסור נאכל כבר.

הנה מקור דין בריה בכך שהתורה חייבה מלקות על אכילתם למרות שפחותים מכזית. מכאן למדו חז"ל שיטנה חשיבות מיוחדת לבריה שלמה וגזרו שאינו בטילה אפילו באלף והיינו דמשום חשיבותם אין כאן את דין הביטול הקיים בכל האיסורים ובכל אכילה בששים שמא כעת יאכל את הבריה אך פשוט שאם שייך להוציא את הבריה הכל ניתן כאן שאינה נותנת טעם. אך יש לראות אם אין איסור בריה בזבובים כיון שהם פגומים, הנה בשו"ע (סימן רג סעיף א' בהג"ה) כתב שבריה אם אינה פגומה בעצמה למרות שפוגמת בתבשיל אינה בטילה אפילו באלף והבינו רוב האחרונים כוונתו (פר"ח ופרמ"ג) כפגומה בעצמה היינו איסור שנפגם בעצמו ולא מיירי מפגום מעיקרא וכך נפסק להלכה, ומאידך הצבי לצדיק הבין דמיירי באיסורים הפגומים מעיקרא והיינו זבובים וכדומה (ע"ש בדבריו שכתב ולפי זה לא ידעתי למה החמירו האחרונים כ"כ בענין מילבין [תולעים שבקמח דהא בטילה בס]).

ועתה באנו לדון בדין תערובת בריה שנתערבה, הנה מצד הסברא אין טעם לחלק בזה ולומר שאינה חלק מהתערובת כיון שאין אסורה מצד נותן טעם וכדלעיל, אך יש לכך ראייה מסימן (פד בט"ו סק"ז) שדן לגבי חטיטס שהתלענו (שאסורים משום בריה) שכ' הב"י בשם ההגש"ד להשליכו לנהר ואסר למכרו לגוי שמא יאפה בהן פת וימכרנה לישראל.

אך המהרש"ל מתיר להאכיל בהם עבדו ושפחתו אך יזהר שלא להשתות זמן מרובה משום תקלה, לעומת זאת הט"ז נחלק עמו וסובר שכיון שלא בדיל מלחם שמא יאכלו ועוד "שמא יתערב פה זה עם שאר פת כיון שהוא בתוך ביתו ואי אפשר להיזהר", מוכח מכאן שפשיטא ליה להט"ז שכשמתערב הלחם עם התולעים בשאר הלחמים הכל נכנס בגדר תערובת הבריה. וכן איתא בדרכ"ת (סקעי"ג) בשם שו"ת מהרי"א הלוי (ה"א ס' ק"ז).

העולה מזה, שאין כל צד פקפוק וודאי שכל סירי הטשולנט נכנסים בכלל התערובת של בריה שאינה בטילה אפי' באלף, ואין שום עצה להתירם ויאלצו להשליך לאשפה את כל סירי הטשולנט עם כל ההפסד הכרוך בכך.

אך באופן שעוד לא נודע לכל הסועדים דבר נפילת הזבוב ולקח אחד הסועדים לעצמו צלחת ואכלה, או שאחד מעובדי המטבח שלא ידע מכך טעם מעט מאחד מסירי הטשולנט יש לנו לדון מצד דין "נפל אל לים" המופיע בסימן קי סעיף ב' ח"ל המחבר שם "דבר שאינו בטל מחמת חשיבתו כגון בע"ח ובריה וזהר"ל ודשיל"מ שנתערב באחרים ונאכל אחד מהם בשוגג או נפל מעצמו לים בענין שנאבד מן העולם הותרו מן האחרים שאנו תולין לומר האיסור הלך לו" והיינו דדעת השו"ע שנאכל בשוגג דינה כנפלה מעצמה לים, ורואים מכאן שתערובת של בריה שנאכל ממנה מעט בשוגג בענין ששייך לתלות שהבריה נאכלה כבר הותרה כל התערובת.

לעומת זאת הט"ז והש"ך נחלקו על השו"ע ואסרו אף בנאכל בשוגג למרות שאין כאן חשש שמא יאכל במזיד (דהרי יודע שמעורב כאן איסור) גוזרים שמא יאכילנו במזיד לגוי או לכלב.

להלכה, בפר"ח (ל"א) ובמנח"כ (ח"ו פ"ז) פסקו כהשו"ע. וכן נראה הכרעת הפרמ"ג (שפ"ד מ') והמנח"י (מ"ג י"ג)

בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' ק"ה) מחדש שאם אחד שלא ידע מהאיסור שנתערב הפילו לים בשוגג ניתן לתערובת למרות שבהפילו אחר שנודע גוזרים שוגג אטו מזיד כאן שהמפיל לא ידע את האיסור נחשב כלא נודע ולא גוזרין. בפרמ"ג (כאן במשב"ד ח' וכן בשפ"ד לג') הביא את חידוש הפנ"מ ולמעשה אינו מסכים לדבריו אך לדעת הפנ"מ יצא חידוש אף לענינו שאם ההוא שאכל שוגג לא ידע מהתערובת אף הט"ז והש"ך יודו שהשאר מותר דהאיסור הלך לו, דהם משווים נאכל בשוגג להפילו בשוגג ושם הדין שקודם שנודע מותר ואחר שנודע אסור.

העולה לדינא:

א. הכלל שבריה אפי' באלף לא בטילה הוא אף בזבובים המאוסים ואף בנתערבה קדירה שנתערב בה הזבוב באלף קדירות כולם אסורות.
ב. אם אחד הסועדים שלא ידע על דבר נפילת הזבוב, אכל מעט מהטשולנט באופן שאפשר לעלות להזבוב נאכל כבר, מותרים כל הקדירות בצירוף עם זה שרוב סעודת שב"ק והפסד מרובה מאוד נראה ודאי דיש להקל בזה. ונטעם א. דעת המחבר והרבה אחרונים דנאכל שוה לנפל, לפנ"מ בגידוד"א אף הט"ז והש"ך יודו דמותר (כיון שהאוכל לא ידע על האיסור) ב. כסניף בעלמא, לצבי לצדיק בהבנת הרמ"א (ק"א) אין איסור בריה בפגומים בעצמם.

לקקן צובע לשון [TONGUE PAINTER] בשבת

לטטול שקיקי תה בשבת

בשמחת האופריף זרקו פעקעלאך לשמחת הילדים שתפסו אותם, ואחר התפילה בזמן הקידושא רבא, הבחנתי איך שהילדים מוצאים לשון אחד לשני, וכל ילד לשונו מזור מחבירו, זה בצבע כחול, וזה בצבע ירוק, וכן בשאר כל מיני צבעים. אחרי בירור עדכנו אותי שיש ממתק שאפשר לקנותו בכל חנויות הממתקים בשם לקקן צובע לשון, וחוף ממטרתו של ממתק טעים, יש בנוסף צבע שילדים אוהבים לצבוע את לשונם בצבעים שונים. ויל"ע האם זה מותר בשבת, או לא, והאם יש הבדל עם הילד ככוונתו לצבוע לשונו או לא.

תשובה: בשו"ע (סימן שג סכ"ה), אסור לאשה שתעבייר בשבת סרק על פניה משום צובע, ומטעם זה אסורה לכוול בשבת, ומטעם זה אסורה לטוח על פניה בצק דכשנטולתו מאדים הבשר במג"א (סקי"ט) כתב, שכיון שדרכה בכך, מקרי צובע, מה שא"כ באיש, ומ"מ אינו אלא מדרבנן. וכן במשנ"ב (סקי"ט) הביא תוספתא, שלא תקנה פניה בבגד שיש בו סרק, וכתב ע"ז המשנ"ב שמשמע שאע"ג שאינה מתכוונת לצביעה פסיק רישא הוא, וטעם הדבר, כיון דאשה דרכה בכך ליפות את עצמה ע"י צביעת פנים, מחזי שפיר כצובע, אבל איש שאין דרכו בכך, לא מקרי צובע, כמ"ש סוף סימן ש"ך, דמותר לאכול תותים ושאר פירות הצובעים אע"ג דצובע פניו וידיו בעת האכילה.

והוסיף בשעה"צ (סי"ק סה) שגם לאשה מותר לאכול תותים ושאר פירות הצובעים, כי כך במה שדרכה לצבוע לנוי, כגון סרק על פניה, אסור, אבל באכילת תותים, הפסיק רישא הוא רק לשפתיה, שבוז גם באשה אין דרך צביעתה בכך, ולא מצינו חילוק בפוסקים בהיתר אכילת תותים בין איש לאשה.

ולפי דברי השולחן ערוך והמשנ"ב יוצא שמי שדרכו לצבוע עם דבר שהדרך לצבוע אתו, אסור אפילו שאינו מתכוון, ולכן לקקן שעשוי לצבע יהיה אסור לילדים שרוצים לצבוע לשונם, ויש לתמוה על הספר ארחות שבת (פס"ו הערה פו), שכתב שמאכל המיועד לילדים, אשר טבעו שהוא צובע את הפה, והאוכלו מתכוין לצביעה זו ונהנה בה, אין לאוכלו בשבת משום איסור צובע. ולפי מה שכתב המשנה ברורה אסור גם כשאינו מתכוון, ושמה לא דיבר הארחות שבת בממתק שמטרתו הוא לצביעה אלא סתם שלגון צבעוני שאסור לכוון לצבוע, אבל לקקן צובע לשון, אסור בכל גוונא.

ולכן מעיקר הדין אסור לאכול את הלקקן הצובע לשון אפילו כשאינו מתכוון מכיוון שדרכו בזה ודומה לאשה שאסור בסרק, אך למבוגר שרצה לאוכלו מכיוון שאין דרכו בכך מותר כשאינו מתכוון.

אך עדיין יש צד ללמד זכות על אלו שמקילין לילדים לאוכלו אפילו במתכוון, שהרי דעת המג"א והמשנ"ב דצביעה זה אינו אלא דרבנן [ע"י בביאור הלכה סכ"ה שהביא פוסקים שהוא דאורייתא], ובסימן ש"ג, הביא הביה"ח דעת הרשב"א והר"ן דאם התינוק צריך לכך מותר אפילו לספות לו בידיים דבר שהוא אסור מדרבנן. אך יש לעיין אם כאן נחשב שהקטן צריך לכך, או שצריך שיהיה לו צורך אמיתי וצבע לשון אינו צורך.

ויש שרצו לטעון, שמכיוון שעיקרו לאכילה, והצבע הוא רק דבר בנוסף ואינו עיקר כוונתו, הרי זה מותר אפילו אם מכוון להצביעה שבו, [ע"ע בדומה לזה במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק צ"ט]. ולדעתי דבר זה א"א לאומרו, וראיה לזה מתותים, שכתבו הפוסקים שאסור כשמכוון ובעל כרחך שאין להתירו משום אינו מתכוון.

העולה לדינא:

מעיקר הדין אסור לאכול את הלקקן הצובע לשון אפילו כשאינו מתכוון מכיוון שדרכו בזה ודומה לאשה שאסור בסרק, אך למבוגר שרצה לאוכלו מכיוון שאין דרכו בכך מותר כשאינו מתכוון, ויש ללמד זכות על המקילין ע"פ מ"ש הפוסקים דאם התינוק צריך לכך מותר אפילו לספות לו בידיים דבר שהוא אסור מדרבנן. אך יש לעיין אם כאן נחשב שהקטן צריך לכך, או שצריך שיהיה לו צורך אמיתי וצבע לשון אינו צורך.

שלמה היטיב את ישיבתו בנינוחיות על גבי הספסל בבית המדרש, הידק את אחיזתו בספר האור החיים הקדוש שלפניו והגה בשקיקה בשורותיו. קביעות היא לו בשעה זו שאחר סעודת ליל שב"ק, לשבת ולהגות בענייני פרשת השבוע, תוך שהוא שוכח עולם ומלואו וכל מלאכתו כאילו עשויה בעיניו, ידו נשלחה כמו מאליה אל עבר כיס ה"קפוט" (חליפת השבת) ושלפה משם את קופסת הטבק העגלגלה ממנה נהג להריח מפעם לפעם תוך כדי לימודו, הוא פתח את הקופסת תוך שעניו נעוצות בספר שלפניו, קירב את הקופסה לחוטמו ושאף שאיפה עמוקה אל תוך קרביו, ריח הבזוקה שתמיד חש בעוצמה כאילו מאן לבוא, משתהה שלמה מדוע הריח ממאן לבוא, השפיל את עינו אל עבר הקופסה, ובבת אחת נפתרה לו התעלומה; לפניו בתוך הקופסה עמדו כמו במסדר עשר שקיקי תה ויסוצקי שכמו הביטו בו בתמהון, מדוע נזכר בהם בפתע בעיצומה של השבת תיכם מנוחתם ומנוחתו, שלמה שהבין כי נתחלפו לו הקופסאות זו בזו לא הצליח להסתיר את חיכוך מהטעות המביכה, תוך כדי שהוא פוזל לשני עבריו ומוודא כי מלבדו לא הבחין איש בטעותו.

לפתע נמחה החיך מפניו באחת ומחשבה מהירה הכתה בו, כי יתכן ובכלל הקופסה הזו הינה מוקצה, שהרי אין לחלוט עלי תה בשבת משום איסור בישול, ואם כן שמא השקיקים הינם מוקצה מחמת גופו, הוא שמט את הקופסה מידו, ופנה בזריזות אל כתל המזרח שם ישב רב השכונה, שמיחר לפסוק את ההלכה בהחירותו הנודעת:

תשובה: הנה בבואנו לדון האם שקיקי תה הינם מוקצה בשבת, יש קודם לדון האם אכן אין דרך כלל להשתמש בהם בשבת וממילא הינם מוקצה.

ונבוא לדון בענין הנחת התה בכלי ראשון, שני, ושלישי, ובצונן: בכלי ראשון זהו דין פשוט במשנה ובגמרא ובשו"ע. שכלי ראשון מבשל כל זמן שהיד סולדת בו כל מה שיניחו לתוכו למעט "מלח" לשיטת הבית יוסף וכלישנא אחת בגמ' בפרק כירה, ואפילו בשר שור שאינו מתבשל בקלות נוקט השו"ע לאסור.

עירוי מכלי ראשון גם פוסק השו"ע (שיח סעיף י') שאמנם אין מבשל לגמרי, אך מ"מ מבשל כדי קליפה וודאי אסור מדאורייתא.

בכלי שני מצינו חלק דברים שיותר ליתנם בכלי שני וחלק שאסור ומבאר המשנ"ב החילוק דתבלין שעשויים למתק הקדרה וכדו' אזי מותר ליתנם בכלי שני, אמנם תבשיל אסור מדרבנן אפילו בכלי שני כל שהיד סולדת בו, והטעם דמחזי כמבשל, ובעלי תה כותב המשנ"ב שיתכן שיש בזה אף מדאורייתא כיון דהוי קלי הבישול שהם מתבשלים אף בכלי שני ואף בעירוי מכלי שני יש לאסור דהוי כקוליים האספנין שהדחתו אפילו מכלי שני זהו גמר מלאכתו וה"ה לתה.

בכלי שלישי לפי דעת המשנ"ב הנ"ל שמשווה עלי תה לקוליים האספנין כיון שנראה לכל שמתבשלים אף בעירוי מכלי שני, לכאורה ה"ה לכלי שלישי ורביעי שכל זמן שהיד סולדת בו הרי הוא מבשל וחולט היטב את שקיק התה וכן פסק בערוך השלחן שאסור אף בכלי שלישי כיון שהוי מבשל.

אמנם דעת הגאון ר' משה פיינשטיין שיותר לכתחילה בכלי שלישי דלא שייך כלל בישול בכלי שלישי, ומה שניכר לכל שנצבעים המים אין זה ראייה, באף בצונן אם ישרו הרבה זמן יצבעו המים והגברת "בישול" אינו לפי הנראות אלא לפי מה דקיי"ל דמבשל, ובקוליס האספנין קיי"ל דמבשל אף בעירוי מכלי שני, אמנם בכלי שלישי לא אסחכך כלל בישול, ומסתבר שישטו שמוותר אף בעירוי מכלי שני בתה.

בצונן לכלי עלמא מותר לכתחילה וכמו שהעלה ה"באור הלכה" שאין איסור "מכה בפטיש" בהכנת מאכל בשבת וכל האיסור הוא רק מחמת מבשל ובצונן ליכא בישול.

יוצא אפוא, שניתן להשתמש בשקיק התה בצונן לכתחילה, אך בחמין אין להתיר אפילו בכלי שלישי מפני שיש להחמיר בפלוגתא דאורייתא.

ואם כן בבואנו לדון בהיתר טלטול עלי התה יש לדון האם היתר השתמשותו בצונן הינה סיבה מספקת להיתר בטלטול, כי הרי סוף סוף יש להם שימוש בשבת או שנאמר שמאחר שאין דרך להכין ולשתות תה צונן אין בכך כדי להתיר את הטלטול בשבת.

והיה נראה לכאורה להתיר כמו שמצינו בבשר חי שמוותר לטלטול (סימן שח סעיף ל"א), אף שרוב אנשים אינם אוכלים בשר חי כיון שישנם קצת שכן אוכלים ראוי בטלטול, אמנם אין להקיש בין הנידונים שכן הבשר הינו אוכל לכל דבר רק שצריך תיקון להכשירו, ובוזה ניתן לסמוך על מקצת אנשים שאוכלים אותו כך, משא"כ עלי תה אינם ראויים לאכילה כלל וכל יעודם הוא רק המים שבהם שורה, ולענין זה יתכן שאין מועיל שיש מקצת השותים תה קר, ולפיכך היה נראה שלשית המשנ"ב וערוך השלחן הנ"ל שאוסרים בכל מקרה ממילא אין להתיר לטלטלם והוי מוקצה.

אמנם למעשה נראה בבירור שמוותר, וזאת כיון שמצינו בשו"ע הרב יסוד נפלא במספר מקומות והוא, שבדבר שיש בו מחלוקת לענין אכילתו, ניתן לסמוך לענין טלטולו על השיטות המתירים. ונציין לאחד המקומות, בסימן שלה לענין הירוצה להניח תחת חבית של יין הזב מהענבים בשבת כלי עם מים בכדי שיתבטל היין הזב במים "קמא קמא בטיל", וכתב שמוותר כיון שיש המקילין בכך אפילו לענין יין נסך "ויש לסמוך על דבריהם על כל פנים לענין טלטול". הרי שמבואר שאף שיש שיטות האוסרות יש לסמוך על השיטות המקילות לענין טלטול בשבת, ולכאורה יש כאן ראייה מוכחת שאכן אף שנקטינן לאסור בבישול יש היתר לטלטל העלי תה.

העולה לדינא:

מותר להניח בשבת שקיק תה בתוך צונן ולשתותו צונן ואין בכך "מכה בפטיש". ואילו במים שהיד סולדת בהם יש להחמיר אף בכלי שלישי ורביעי, כיון שנראה לעין שמתבשלים בהם, ולענין טלטול, מותר לכתחילה לטלטל משום שלענין הטלטול סומכים על השיטות המתירות להניחם בכלי שלישי ורביעי אף שהיד סולדת בו, ואף שלענין בישול נחמיר דלא כוותיהו, סומכים עליהם מכל מקום לענין טלטול.

